

VARGA KÁLMÁN

A DE LA MOTTE CSALÁD MAGYARORSZÁGON

Hazánkban a dallamosan csengő De la Motte [ejtsd: dölámott] nevet két öreg világi épületünk őrzi. Az egyik a Heves megyei, Egertől alig néhány kilométerre fekvő Noszvaj késő barokk kastélya, a másik a főváros budai várnegyedében, a Dísz téren álló és szintén barokk stílusban emelt palota. Más kastélyokkal és palotákkal összehasonlítva mindkét épület meglehetősen szerény méretű, ugyanakkor építészeti értékeik és a nevükhöz illő finom architektúra- és díszítőrészeket kiemelik őket a 18. századi magyarországi világi építészet

fennmaradt emlékei közül. Kevésbé ismert, hogy a mai Szlovákiában is volt egy 18. század végi kúria, melynek elnevezésében felbukkant a De la Motte név. A klasszicizmusba hajló úri lak a régi Gömör vármegyében, Feleden (Jesenské) állt, és a Vécsey bárókkal 1775-ben rokonságba kerülő, indigéna De la Motte Antal emeltette. (Az épület sajnos ma már nincs meg, 1980-ban elbontották.) De hát kik is voltak ezek a De la Motte-ok, akiknek a neve néhány úri lakra „ráragadt”, így őrízve meg emlékezetüket?

A CSALÁD EREDETE

A De la Motte család eredete a középkori Normandiába vezethető vissza, ahol többek között Joué-du-Plain kisvárosában ma is egy várkastély, a Château de la Motte idézi múltba vesző emléküket. A név jelentése rög, göröngy, halom, domb, vagyis nem igazán mondható különlegesnek – francia nyelvterületeken a „Motte” például számos földrajzi elnevezésben is szerepel. A „la” többnyire névelőként használatos, a „de” szócska viszont a latinból származó francia nemesi partikula, szokása egyébként Magyarországon is megfigyelhető. Egy nemesi birtokra, helyre utalt, s a név viselője a hely bárója, grófja, hercege vagy egyszerűen földesura.

Hasonlóan sok más nemesi családhoz, a De la Motte-ok is számos ágra bomlottak és olyannyira szétszóródtak, hogy gyakorta a rokonsági szálak sem bogozzhatók ki közöttük. Észak- és Közép-Franciaországban, sőt Hollandiában is közel tucatnyi várat és kastélyt találunk, amelyet valamikor egy De la Motte birtokolt vagy valamilyen módon kötődött hozzá. A terebélyes familia tagjai között volt például püspök: Pierre Lamber de la Motte (1624–1679); író és színművész: Antoine Houdar de la Motte (1672–1731); admirális: Tous-saint-Guillaume Picquet de la Motte (1720–1791); és a porosz II. Frigyes hadseregében szolgáló hugenotta tábornok: Heinrich August de la Motte Fouqué (1698–1774), akinek unokája, Friedrich Heinrich Karl de la Motte Fouqué (1777–1843) rövid katonai szolgálat után a német romantika egyik jeles írójává nőtte ki magát.

Ausztriában telepedett le a Bretagne-i eredetű francia természettudós

A noszvaji De la Motte-kastély főhomlokzata (bal oldalon)

Az Alexander Petitot (1727–1801) párizsi hercegi építész korabeli metszete után készült gránátosábrázolás a kastély emeleti előterében, valószínűleg De la Motte Antal arcvonásaival (fent)

A kastély lugasszerűen kifestett földszinti előtere (lent)

és orvos, Belszár Hacquet De la Motte (1739/40–1815), aki geológiai kutatásai során a Magyar Királyságot sem hagyta ki, így munkássága révén vannak ismereteink a Kárpátok 18. századi természetföldrajzi viszonyairól. Mi több, feltűnik egy De la Motte a 18. századi Európa

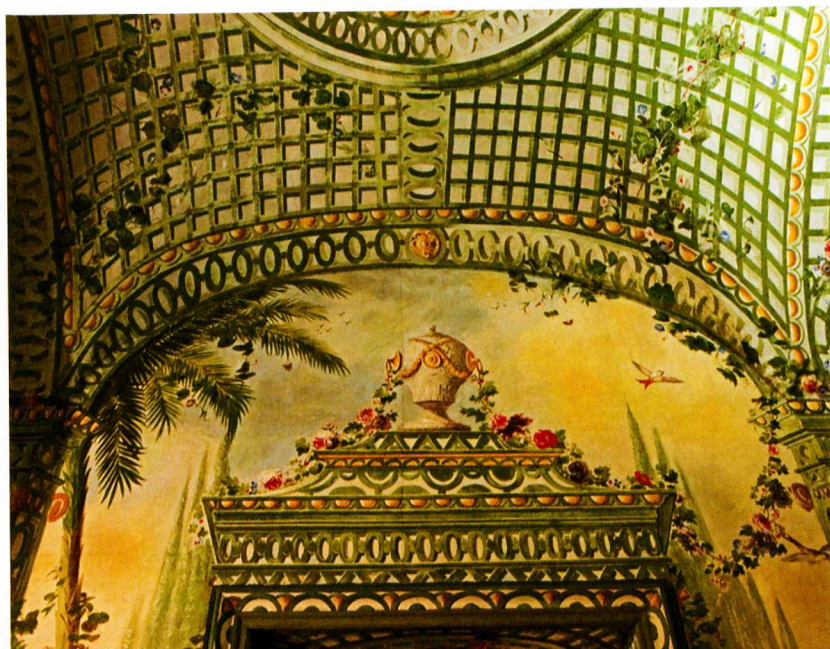
alighanem legnagyobb botrányában, a francia királynét, Marie Antoinettet érintő ún. nyakékhamisítási ügyben is. A szélhámosok „bandájához” tartozott Antoine-Nicolas de la Motte (1755–1831) és felesége, Jeanne de Valois-Saint Remy (1756–1791), akiket leleplezésük után ugyan életfogytig tartó gályarabságra, illetve elzárásra ítélték, ám végül mindketten megszöktek az igazságszolgáltatás elől.

HADITETTEK A MAGYAR HARCTEREKEN

A kontinensen szétszóródott család tagjai közül – egymástól függetlenül – több is kapcsolatba került hazánkkal. Az első De la Motte, aki fölbukkan ténelmünk lapjain, egy közelebről nem ismert katonatiszt, a tizenöt éves háború idején (1591–1606), 1600-ban kitört ún. pápai vallon lázadás alkalmi vezére. A zsoldfizetés elmaradása és egyéb ellátási gondok miatt a töröktől fenyegetett Pápa várában mintegy másfél ezer vallon zsoldos tagadta meg az engedelmességet és kezdett fosztogatásba. A lázadás fő kezdeményezője és vezére volt ez a francia földről jött katon, ám az akció dicstelen véget ért: a helyszínre vezényelt császári katonaság leverte a vallonokat, és sokak mellett De la Motte-ot is megölték.

Nem kizárt, hogy a szerencsétlenül járt lázadóval valamilyen rokonságban állt az ugyanebben az időben Magyarországon katonáskodó De la Motte testvérpár, Johann és Peter. Az előbbi kapitány rangú mérnök volt és 1604–1605-ben Mátyás főherceg – a későbbi II. Mátyás királyunk (1611–1619) – mellett szolgált, Péterről viszont közelebbi adatunk nincs. Mindketten három évet viskoltak a magyar végeken, és ott voltak a védők között Érsekújvár ostrománál, amikor Bocskai István erdélyi fejedelem (1605–1606) próbálta bevenni az erősséget (1605). Valószínűleg Johann lehetett a magasabb rangú és gazdagabb, mert halálakor – 1613-ban vagy 1614-ben – 300 forintot hagyott a pozsonyi ferences templom rendbehozatalára, és ide is temetkezett.

Száz évvel később a kurucok között találkozunk egy újabb, vélhetően nem fő-, hanem egyszerű nemes De la Motte-tal. A francia „Napkirály”, XIV. Lajos (1643–1715) a Rákóczi-szabadságharc támogatására mintegy 80 tisztjét küldte a fejedelem udvarába, s az ide vezényelt katonákkal érkezett Magyar-

MADÁCH-KAPCSOLATOK

De la Motte Károly (1780–1852) leánya, Izabella (1813–1891) az 1848–49-es forradalom és szabadságharc kormányát szolgáló, megtorlásból kivégzett Csernyus Emánuelhez (1806–1849) ment feleségül. Házasságukból egy gyermek született, a magas kort megélt Emma (1836–1927). Emma párja Madách Imre, a nagy író testvére, Károly (1826–1888) lett, így nőgón a De la Motte-ok a Madách famíliával kerültek rokonságba. Az esküvő 1854-ben volt. A kapcsolatok Madách Imre munkásságában is nyomot hagytak. Izabella anyjának, Szapáry Lujzának (1780/81–1854) a sírkövére ő költött megható feliratot, melynek kézírata *D. I. M. Grónó sírjára* címmel az író hagyatékában fenn is maradt.

Irodalomtörténeti kuriózum, hogy Emma testvére, Róza (1835–1919) ihlette Madáchot két vers megírására is – az egyik a *Galambok* című költemény, a másik az *Emléklapokra* ciklusba tartozó *Lamott R.* Az író azonban nemcsak a család hölgytagjai készítették verselésre, hanem a konzervatív főispáni helytartó, De la Motte Antal (1811–1857) is – igaz, a *Nógrádi képcsarnokban* pattogó rövid jellemzések között a *Gr. De la Motte Ant.* című kétsoros nem éppen hízelgő arra nézve, akiről írták.

De la Motte grófnő sírfelirata Madách Imre költeménye

ÖZVEGY

GR.

DE LA MOTTE KÁROLYNÉ
SZ: GR. SZAPÁRY ALOYSIA
MEGHALT 1854. OCT: 5ÉN
ÉLETÉNEK 74K ÉVÉBEN.

MINDÉG MÁSOK JAVÁRA FÁRADÁL,
MINDÉG CSAK MÁSOKNAK KEDVÉÉRT
ÉLTÉL,

HA MEGKIVÁNTAD MÁR A' PIHENÉST,
MEG KELL NYUGODNUNK,
HOGY SÍRODBA TÉRTÉL
DE A' KI MÁR UGY EL KÉNYEZTETÉL
EZ ELSŐ BÚNÁL MELLYET MOST
OKOZTÁL:

BÁR TUDJUK, SÍROD NÉKED
MENNYET ÁD
TE IS EL NÉZED, HOGY SZEMÜNKBEN
KÖNNY ÁLL.

országra 1704-ben Antoine De la Motte ezredes, aki uralkodója megbízásából előzőleg II. Erős Ágost lengyel király (1697–1706) seeregében szolgált. De la Motte – életrajzi adatait sajnos nem ismerjük – tehetséges és képzett hadmérnök hírében állt, s mint a tüzérségi fegyvernem szakértője, korábban az erődítési tudományok apostolaként tisztelt Sébastien le Prestre de Vauban (1633–1707) francia marsall segéd-tisztje volt. Feladata a kuruc kézben lévő várak megerősítésére, a hadszertárak és a korszerű tüzérség megszervezésére, felügyeletére terjedt ki. Többször kitüntette magát, érdemeit XIV. Lajos a Szent Mihály-renddel ismerte el.

A „kettős” szolgálatban álló francia és a kuruc tisztek között azonban nem volt feszültségmentes az együttműködés, ennek következtében egyes katonákban néha felmerült a hazamenetel gondolata. Közéjük tartozott De la Motte is, aki 1707-ben jelezte közvetlen felettesének, Pierre Puchot Des Alleurs (1643–1725) márkinak, hogy be akarja fejezni magyarországi szolgálatát, s vagy hazatérne, vagy újra lengyel szolgálatba állna. Mivel erre nem kapott engedélyt, maradt, s működése 1710-ig követhető a forrásokban. Bár későbbi sorsáról nincsenek adataink, az előzőek alapján valószínűsíthető, hogy az országból 1710 februárjában távozó Des Alleurs után, talán kora ősszel hagyta el Rákóczi udvarát.

A viszonylagos időbeli közelség ellenére nem ismerünk közvetlen családi köteleket a vezérlő fejedelmet szolgáló és a budai kis palotát építő, franciás előnévvel Jolly des Aulnois de la Motte Ferenc Károly között, bár érdekes módon – akárcsak Rákóczi tüzére – ez a De la Motte is mérnökari tiszt volt és az osztrák hadseregben ezredesi rangot ért el. (Életrajzi adatait a múlt homálya fedi.) A kevéske forrás szerint Ferenc Károly felmenői a középkori Pikárdiából (Franciaország) származtak és a huggotta vidéknek számító délfrancia Le Chambon-sur-Lignon márkija címet is elnyerhették. Ő maga az észak-franciaországi Lotaringia hercegének, Lotaringiai Ferencnek (1708–1764) a szolgálatában állt, aki, miután 1736-ban feleségül vette Mária Teréziát, Bécsbe tette át székhelyét.

1745-ben De la Motte Ferenc Károly követte német-római császárrá koroná-

A De la Motte-ok címere pecséten

zott urát, s mellette maradt az örökösödési háborúk alatt is. (A bécsi Udvari Haditanács irataiban először 1741-ben említik a nevét.) Hogy az 1750-es évek előtt szolgálatát hol teljesítette, illetve milyen frontokon harcolt, nem tudjuk, de a csehországi Budějovicében bizonyára hosszabb időt tölthetett, mert egyik fia itt született 1738-ban. Ferenc császár olyannyira elégedett volt tisztjével, hogy 1760-ban birodalmi gróffá emelte. Grófi címere egy kék mezéjű pajzs, közepén vízszintes ezüstsávval, melyen öt kis vörös kereszt látható. A pajzs felső részében két, egymással szembe forduló aranyoroszlán, a sáv alatt aranyszínű tűnik elő. A pajzsban grófi korona látható, alá a család jelszavát kanyarították latinul: „*Corde et fide viriliter aude.*” (Szívvel és hittel férfi módra merj!)

INDIGÉNA HONFIÚK

De la Motte-nak – aki tehát nem magyar egységeknél, hanem a császári csapatoknál szolgált – lehetősége nyílt, hogy alaposan megismerje a budai Várat, mivel 1752-ben őt bízták meg az új erődítési vonalak tervezésével és kivitésével. Alighanem ekkor érlelődött meg benne a gondolat, hogy az éppen kiépülő új királyi rezidencia környezetében házat vegyen, majd abból reprezentatív kis palotát alakítson ki. A vásárlásra grófi rangemelésének évében, 1760-ban került sor. Választása egy budavári, a 18. században még a Vár főterének számító helyen, a mai Dísz tér nyugati oldalán álló földszintes épületre esett, melyet aztán emelet ráépítésével palotává bővített. A választásban nyilván szerepet játszott a vári főország majdhogynem szomszédos épülete és a közeli hadiszertár, s valószínűleg az is, hogy a tér nyugati házsora Buda visszavétele (1686) óta hagyományosan a császári tisztek lakhelye volt.

Ferenc Károly és a német eredetű grófi famíliából származó Hohenberg Krisztina házasságából született a katonai pályára lépő De la Motte Károly

A Római-szoba enteriőrje Noszvajon

(1738–1813) – eredeti nevén Karl Jolly des Aulnois de la Motte –, aki 1768-ban Hadik András (1710–1790) huszártábornok adjutánsa volt, majd János főherceg (1782–1859) dragonyosezredében szolgált. Császári tisztként 1790-ben őrnagy, 1793-ban alezredes, 1796-ban pedig ezredes lett. 1799-ben kapott tábornoki rangot, neve így szerepel a franciákkal 1792-ben kirobbant és elhúzódó háború tábornoki karának névsorában. Nőtlen maradt, s miután kivette a részét a Napóleon elleni küzdelmekből és nyugállományba vonult, bizonyára Pécsen telepedett le, mert ott hunyt el 1813. május 24-én. Kitüntetést nem kapott, különösebb haditettek nem fűződnek a nevéhez, alighanem a derekasan szolgáló, de középszerű főtisztek sorába tartozott.

A másik fiú, Antal (†1800) – azaz Antoine Jolly des Aulnois de la Motte gróf – volt az, akit az 1790–91. évi országgyűlésen honosítottak és további egyenes ági leszármazóival együtt magyar főnemesként a diéta állandó tagja lett. Ő is katonamester volt, 1785-ben a toscanai ezred alezredese (Toskana Vice Colonelum), a honosításakor pedig már császári ezredesként jelölik. (Az ekkor kötelező esküt 1792. november 5-én tette le.) 1780 előtt egységével megfordult Erdélyben is. A *Királyi könyvek*be való rögzítéskor (1792) említik, hogy először a hétéves háborúban (1756–63) jeleskedett, majd a tűzvonalban verekedett végig az 1778–79-es bajor örökösödési háborút és az 1788-ban kiújuló osztrák–török konfliktust. Alighanem ő is inkább a megbízható, szürke csapattisztek állo-

mányát gyarapította: személyes bátorságán és egy fejsérülésen kívül kimagasló teljesítményt nem jegyeztek fel róla, s jelentősebb vagyonra sem tett szert.

Antal gróf döntött úgy, hogy Magyarországon ereszt gyökeret. 1775-ben a megözvegyült báró Vécsey Annát (†1798) feleségül véve a pár az első években valószínűleg a Vécseyek feleli birtokán, majd a Szepesyepektől 1782-ben megvásárolt noszvaji kastélyban rendezte be otthonát. Utódai már Nógrád és Gömör vármegyékben birtokos, hivatalviselő vagy katonai szolgálatban álló magyar főurakká váltak. Egyik fia például, a Szapáry családba nősült Károly (1780–1852) Gömörben emelkedett közéleti szereplővé, és az országgyűléseken megyei követként vett részt – ha nem is élvonalbeli politikusként – a reformkor pezsgésében.

Károly fia, a nagypapa nevét viselő Antal (1808–1857) aztán igazi konzervatív hivatalnokként császári-királyi kamarás címet szerzett, s rövid életének végén a főispáni helytartóságot is elérte. A reformkori forrásokban rendre udvarhű figuraként olvashatunk róla, s nem vett részt az 1848–49-es szabadságharcban sem. Az ő fiai viszont, a franciás nevet kapott Toussaint (1836–1859) és Artúr (1840–1910) a katonai pályát választották. Az előbbi – már nem császári, hanem magyar – huszár főhadnagyként éppen egykori földijeit, a franciák ellen vívott vesztes solferinói csatában (1859) esett el, Artúr viszont

De la Motte fia, Károly Gömör megyei követ az 1820-as években

túlélte a háborúkat, és Budapesten töltötte nyugállományú éveit.

A család – különösen leányágon – szétszóródó kései leszármazottai közül még említsük meg a nevéet már magyarosan Lamotte-nak író Károlyt (1888–1968), a kiváló bankárt, Budapest 1934–39 közötti alpolgármesterét. Az 1942-ben Nyergesújfalú díszpolgárává választott Lamotte egy arisztokrata származású hölgygel lépett frigyre, de ez már csupán egy le-tűnő világ utolsó zöngéje volt. A Forgács Eszterrel (1886–1967) kötött házasságából származó gyerekek közül 1945 után több emigrált, a pár pedig élete utolsó időszakát a világtól elvonultan, leányfalui házában töltötte.

VARIÁCIÓK EGY NÉVRE

A De la Motte-ok családi neve már a 18. század elejétől különféle változatokat mutat a forrásokban, és a kortársak is többféleképpen írják. A Rákóczi seregében szolgáló tüzérezredest például leggyakrabban „La Motte”-ként vagy „Lamotte”-ként említik, de a fejedelem néha egyszerűen csak „Mothe”-nak jegyzi. A noszvaji kastély 1782-es adásvételi szerződésében Altalnál a „de Lamotte” variáció szerepel, az egri káptalan egyik iratában pedig ugyanekkor „Groff de Motte”. Vályi András enciklopédikus munkájában (1796–1799) „Gróf Lamott”-ot olvashatunk, és a korban előfordul a „Gróf Dela Motte” forma is. A Pécsen elhunyt Károly az egyik katonai forrásban „Gróf la Motte” (1768), egy másikban „de Lamot” (1813).

A 19. században, miután a család beilleszkedik a hazai nemesi társadalomba, már ritkábban fordul elő a név elírása. Madách literatúrájában bukkan fel még verscímként a „Lamotte”, de ez a forma hangulati célnak lehet, mert az író másutt korrektnül írja a nevet. Kései fehér holló Szmrecsányi Miklós 1930-ban kiadott, Noszvajnak is pár sort szentelő Eger környéki bédekkerében a „Gróf Lamotte” használata – talán az említett budapesti főpolgármester-helyettes, Lamotte Károly akkori közismertségének tulajdonítható. ♦

